

Примус до нейротиповості як форма буденного епістемічного пригнічення

Стефанія Сідорова

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Однією з останніх тенденцій англomовної епістемології став розвиток соціальної компоненти досліджень, а саме заміщення абстрактної фігури універсального знавця реальними досвідами розмаїтих знавців та знавиць. Одним із центральних для сфери став феномен епістемічного пригнічення (ЕП) – пригноблення епістемічних спроможностей людині, що перешкоджає її участі в епістемічних практиках.

ЕП є системним явищем, що супроводжує інші форми дискримінації, характерні для того чи того суспільства, – найбільше кривди вона завдає тим, хто належить до найбільш соціально маргіналізованих груп. Однією з таких маргіналізованих груп є нейдивергентні (нейровідмінні, НД) люди, серед яких аутичні люди, люди з розладом дефіциту уваги та гіперактивності (РДУГ), з дислексією, синдромом Туретта, епілепсією та іншими т. зв. неврологічними розладами; людей поза цією групою називають нейротиповими (НТ). Пригнічення «шаленців» має довгу історію, далеку від завершення (Charman, 2023; Foucault, 1965). Сучасний стан описує поняття нейронормативності – парадигма, побудована на припущенні, що існує неврологічна норма, а будь-які відмінності від цієї норми є патологічними відхиленнями (Walker, 2021).

Парадигма нейронормативності на рівні повсякдення функціонує як примус до «нормальності». Так, базове очікування суспільства до всіх НД людей можна сформулювати як «якщо не можеш бути нормальним, вдавай нормального»: НД люди приймаються, допоки вони здатні вписатися в наявні норми. Так, наприклад, інклюзивне навчання передбачає, що заклади освіти адаптуватимуться до потреб дітей з інвалідностями, але в межах «розумного пристосування», яке «не становить непропо-

рційного чи невинуватеного тягаря» для шкіл (Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2023). Адаптація НД людей до НТ норм може призводити до формативної несправедливості (Nikolaidis, 2021).

У нейронормативних суспільствах певні когнітивні та поведінкові стандарти встановлені як єдині можливі, а всі способи пізнання та дії поза їхніми межами сприймаються як «неправильні», такі, що потребують корекції, або такі, що є менш цінними. В результаті знання, носіями якого є НД люди, може ігноруватися або знецінюватися, а їхня епістемічна автономія – піддаватися.

Нейронормативність діє також і на рівні інституційних механізмів виробництва знання. Наприклад, науково-освітні практики, як-от традиційні форми оцінювання, формати спілкування на конференціях чи стиль написання наукових статей, часто базуються на НТ нормах. Це обмежує участь НД людей у науковій роботі. Тобто нейронормативність підпорядковує когнітивне розмаїття панівним стандартам і підтримує системну нерівність у доступі до епістемічних ресурсів.

Парадигма нейронормативності є нормалізованою у більшості суспільств. Її подолання вимагає переосмислення того, як суспільство визначає знання та авторитетність знавців і знавиць.

Бібліографія:

- Конвенція про права осіб з інвалідністю, 19 червня 2023, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
- Chapman, R. (2023). *Empire of normality: Neurodiversity and capitalism*. Pluto Press.
- Foucault, M. (1965). *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*. Vintage Books.
- Nikolaidis, A. C. (2021). Willful Ignorance as Formative Epistemic Injustice. *Philosophy of Education Archive*, 83–97. <https://doi.org/10.47925/76.4.083>
- Walker, N. (2021). *Neuroqueer heresies: Notes on the neurodiversity paradigm, autistic empowerment, and postnormal possibilities*. Autonomous Press.